

22-Mavzu: Internetda sohaga oid axborot resurslari bilan ishlash

22.1. Internet tarmog'ida ishlash

22.2. Internetda chorvachilikka oid axborot resurslari bilan ishlash

22.1. Internet tarmog'ida ishlash

22.1.1-vazifa. Tayanch tushunchalarni konspektlashtirish.

Internetning (ayrim) qidiruv dasturlarini nomlarini keltiramiz:

Google <http://www.google.com>

<http://www.google.uz>

Yahoo <http://www.yahoo.com>

InfoSeek <http://www.infoseek.com>

Lucos <http://www.lucos.com>

Veb-manzillar. Internetdagi biror-bir veb sahifani manzilining nomlanishi va aniqlanish turi hisoblanadi. Masalan, <http://www.ziyonet.uz>

Veb adreslar nomini ezishda harflar eki sonlar orasida bo'sh joy bulishi mumkin emas.

Bizdan ziyonet sayti (portali) ga kirish talab qilinsin. Bu ish quyidagicha amalga oshiriladi.

1. **Pusk♦Vse программы♦Internet Explorer** buyrug'i berilib, **Internet Explorer** brauzerini ishga tushiriladi.

2. **Internet Explorer** brauzerini manzil darchasiga, ya'ni **Adres:** nomli maydoniga <http://www.ziyonet.uz> veb saytini nomi eziladi va sichqonchaning chap klavishi eki klaviaturadan Enter klavishi bosiladi. Natijada tanlangan veb-saytning bosh sahifasi ekranga yuklanadi.

Veb-manzillarni ochish uchun: 1) Veb-manzilga o'rnatilgan giperbog'liqlikni bosish orqali; 2) Veb-sahifa manzilini **Internet Explorer** brauzeri adres darchasida ezish orqali.

Internetda axborot qidiruvini amalga oshirishda giperbog'liqliklardan foydalanish. Aksariyat veb-sahifalar matnga o'rnatilgan giperbog'liqliklardan tashkil topadi. Ushbu giperbog'liqlikni sichqoncha ko'rsatkichi bilan bosib, foydalanuvchi boshqa veb-sahifaga tashrif burorishi eki shu veb-sahifaning boshqa qismiga o'tishi mumkin. Qaysi matnga giperbog'liqlik o'rnatilganini bilish uchun matn ustiga sichqoncha ko'rsatkichini olib kelinadi. Agar sichqoncha ko'rsatkichi o'z ko'rinishini inson panjasi shaklga o'zgartirsa, shu matnga eki uning bir bo'lagiga giperbog'liqlik o'rnatilgan bo'ladi. Veb-sahifalarda aksariyat giperbog'liqliklarning rangi matndagi boshqa ranglardan ajralib (ko'k rangda) turadi. Bunday qulaylik foydalanuvchini qaysi veb sahifaga tashrif burorganligi haqida ma'lumotga ega bo'lishini ta'minlaydi.

Internetda axborot qidiruvini amalga oshirish. Internetda axborot izlovchi:

1) Qidirmoqchi bo'lgan axborot bilan bog'liq qanday **noeb nom, kalit so'z, qisqartma nomlar, atamalar** qatnashish mumkinligini bilishi kerak.

2) Shunday soʻzlarni tanlash kerakki, bu soʻzlarning boshqa shaklan oʻxshash veb-sahifalarda uchrash ehtimoli iloji boricha kichik boʻlishi lozim..

3) Kalit soʻzlarni qoʻshtirnoq ichiga olib ham qidirish mumkin.

4) Bir necha soʻzni bir biriga **and** ëki + belgisi orqali qoʻshib ëzish mumkin.

Boolean opreratorlaridan foydalanib qidiruvni amalga oshirish. Boolean opreratorlari qidiruv tizimlarida bir necha kalit soʻzni birlashtirib qidiruvni amalga oamalga oshirishga moʻljallangan.

1) **AND** termini (operatori) ishlatilganda qidiruv tizimi faqat ikala kalit soʻz ishtirokidagi veb-sahifalarni aniqlaydi. Masalan "Informatika AND Axborot texnologiyalari" kalit soʻzlari bilan qidiruv oʻtkazilganda "Informatika" va "Axborot texnologiyalari" soʻzlari qatnashgan veb-sahifalar qidirib topiladi.

2) **OR** termini ishlatilganda qidiruv tizimi ikkala kalit soʻzidan birinchisi ëki ikkinchisi qatnashgan veb-sahifalarni aniqlaydi. Masalan bizning misolimizdagi "**Informatika OR Axborot texnologiyalari**" kalit soʻzlari boʻyicha qidiruv oʻtkazilganda "**Informatika**" ëki "**Axborot texnologiyalari**" soʻzlari qatnashgan veb-sahifalar qidirib topiladi. **OR** operatorlarini ishlatib qidiruvni oʻtkazish bir termin bilan ikki xil shaklda ishlatilishi mumkin boʻlgan vaziyatlarda qulay hisoblanadi. Masalan, "**national basketball association**" **OR** "**NBA**" kalit soʻzlarini ishlatib qidiruv oʻtkazilganda qidiruv tizimida aniqlangan veb-sahifalar "**national basketball association**" ga tegishli boʻladi.

Agar qidiruv tizimi aniq bir atama boʻyicha qidiruvni oʻtkazishni talab ëtaëtgan boʻlsa uni " " (qoʻshtirnoq) ichiga olib ëzish kerak.

3) **NOT** termini ërdamida qidiruv oʻtkazilganda qidiruv tizimlari topilgan natijada shunday veb-sahifalar roʻyxati chiqariladiki, ularda birinchi kalit soʻzi qatnashadi va ikkinchisi ësa mutloqo ishtirok ëtmaydi. Bunday usul birinchi kalit soʻzi boshqasi bilan birga kelish ëhtimoli boʻlgan holatda, lekin ikkinchi kalit soʻzi qatnashgan veb-sahifalar kerak boʻlmagan vaziyatlarda ishlatish qulay hisoblanadi. Masalan, bizning misolimizda "**Informatika NOT Axborot texnologiyalari**" kalit soʻzlari ërdamida qidiruv oʻtkazilganda qidiruv tizimi ikkala kalit soʻz ishtirokidagi veb-sahifalar ichidan faqat "**Informatika**" soʻzi qatnashganlarinigina olib qoladi.

4) **NEAR**. Agar ayrim qidiruv tizimlarida **NEAR** operatoridan foydalaniladi. Bu operator bilan qidiruv amalga oshirilganda, shu kalit soʻzlarini bir-biriga nisbatan nechta soʻzlar oraligʻida ishtirok ëtgan veb-sahifalari manbalarini topish imkoniyati yaratiladi. Ammo "**NEAR**" operatori hamma qidiruv tizimlarida ishlamaydi. Bu operator asosan ëlektron portallar, e – bibliotekalarida qoʻllaniladigan qidiruv tizimlarida qoʻllaniladi.

5) **Belgilar**. Qidiruv tizimlarining aksariyatida "+" belgisini **AND** operatori oʻrniga ishlatish, "-" belgini **NOT** operatori sifatida ishlatish mumkin. Agar biror soʻzni " " qoʻshtirnoq ichiga ëzib qidirilsa, aniq shu atama boʻyicha qidiruv amalga oshiriladi. Quyidagi #, \$, !, * belgilarini ishlatib bir-biriga oʻzakdosh soʻzlar asosida qidiruvni amalga oshirish mumkin. Masalan, **litera\$** soʻzini

qidiruv darchasiga ëzib qidiruv o‘tkazilsa, **literaturu, literacy, literallu** so‘zlari aks ëtgan ëtgan veb sahifalar topiladi.

Qidiruv tizimlari ërdamida ma‘lumotlarni qidiruvini amalga oshirishda quyidagi 6 ta umumlashgan algoritm va qadamlardan foydalanish o‘rinli bo‘ladi:

1. Qidirilishi talab ëtiladigan ma‘lumotlarga mos keluvchi kalit so‘z iboralarini qog‘ozga ëzib olish.

2. Kerakli qidiruv tizimini **Internet Explorer** brauzerida ochish.

3. Kalit so‘zini qidiruv tizimini qidirish darchasiga kiritib OK ëki klaviaturadan Enter ni bosish.

4. Topilgan natijalarni diqqat bilan ko‘rib chiqish, tahlil qilish.

5. Foydalanuvchini qiziqtirgan manbalarni topilgan natijalar orasida ochish va mazmuni bilan tanishish.

6. Agar topilgan natijalar axborot izlovchi talablariga javob bersa, axborot qidiruv jaraëni yakunlanadi. Agar etarlicha axborot topilmasa 2-5 qadamlar qayta amalga oshiriladi.

Internetda qidirilaëtgan ma‘lumotni tezroq topish uchun quyida keltirilaëtgan yo‘nalishlar bo‘yicha saralangan veb-sahifalardan foydalanish maqsadga muvofiq buladi:

Mavzu yo‘nalishi	Taklif qilinaëtgan qidiruv tizimi
Qishloq xo‘jaligi	The Big Hub: (http://www.thebighub.com/) Qishloq xo‘jaligiga doir ma‘lumotlarni qidirishga mo‘ljallangan.
Iste‘molchi va oilaga oid ma‘lumotlar	Doaile: (http://www.doapile.com/)
Ta‘lim	About.com ëki Yahoo
Ilm fan	Excite: (http://www.excite.com/)
Veterinariya meditsinasi	Go.com: uy hayvonlari bo‘yicha tartiblashtirilgan ma‘lumotlar manbasiga ëga vash u sohaga qiziqqanlar uchun kerakli manbalarni topish mumkin.

Rossiya ommaviy qidiruv sistemalari

Rambler

 NTTR://www.rambler.ru

 Rossiya ëng katta qidiruv sistemasi. 10500 Rossiya serverlarida qidiruv olib boradi.

 Aport

 NTTR://www.arort.ru/

 Qidiruvni IOOOdan ortiq Rossiya va ingliz tilli serverlarda olib boradi. So‘rovni rus tiliga tarjima qiladi.

 Yandex

 NTTR://www.yandex.ru/- 9000 ta Rossiya serverini o‘z ichiga olgan qidiruv sistemasi.

 Tela

 NTTR://www.tela.dux.ru/ -1000 Rossiya serverini qamrab olgan DUX kompaniyasining qidiruv sistemasi.

 All Stars

 NTTR://www.stars.ru/-Axborot resurslari bo‘ylab ma’lumotnomali qidiruv sistemasi.

 Ulitka

 NTTR://www.ulitka.ru/-Internet ning rus tilidagi resurslariga ega bo‘lgan eng o‘sha qidiruv sistemasi.

O‘zbekiston qidiruv tizimlari

 Assalom InterNet

 TTR://www.assalom.uz/ -O‘zbekistondagi birinchi qidiruv sistemasi. Resurslarini ko‘paytirish imkoniyatlari mavjud.

Welcome to Uzbekistan

 NTTR://www.gov.uz/ -O‘zbekiston Respublikasi xukumati saxifasi. Rasmiy axborot, Oliy majlis qarorlari xaqida ma’lumot beradi.

Uzbekistan-Reference

NTTR://www.book.uz/-O‘zbekiston Respublikasi xaqidagi axborotni o‘z ichiga oladi.

 www.freenet.uz-Respublika internet resurslari xaqidagi ma’lumotlar keltiriladi.

 www.baht.uz-Ommabop ma’lumotlar to‘plami.

 www.esezam.uz-Markaziy Osië, Kavkaz va Rossiya informatsion portali. Xudud internet resurslari xaqida batafsil ma’lumotlar berilgan. Mamlakatlarga oid ensiklopedik ma’lumotlar keltirilgan.

14.1.2-vazifa. Internet Explorer brauzerida <http://www.ziyonet.uz> veb saytni oching. Veb-saytni bosh sahifasi bilan tanishing. Giperbog‘liqlik asosida undagi veb-sahifalarga kiring.

14.1.3-vazifa.

Internet Explorer brauzerini ishga tushiring.

<http://www.google.com> qidiruv tizimini ishga tushiring.

Qidiruv tizimida quyidagi veb sahifalarni toping:

- 1) Informatika va axborot texnologiyalari;
- 2) Informatika
- 3) Axborot texnologiyalari;
- 4) Informatika va axborot texnologiyalari;
- 5) Informatika i informatsionnye texnologii;
- 6) Informatsionnye texnologii;
- 7) Informatsionnye texnologii, posobie
- 8) Futbol;
- 9) Nasaf;
- 10) Bunyodkor.

Qidiruv tizimida **Boolean** operatorlaridan foydalang.

Kerakli veb-sahifalarni oching va ularni nusxalarini oling.

Bajarilgan ishlarni tahlil qiling.

Ko'rsatmalar.

1) "Informatika va axborot texnologiyalari" veb-sahifalarini izlash uchun:

"Informatika" + "axborot texnologiyalari"

"Informatika" and "axborot texnologiyalari"

"Informatika" or "axborot texnologiyalari"

"Informatika" not "axborot texnologiyalari"

"Informatika" - "axborot texnologiyalari"

Ko'rsatmalar:

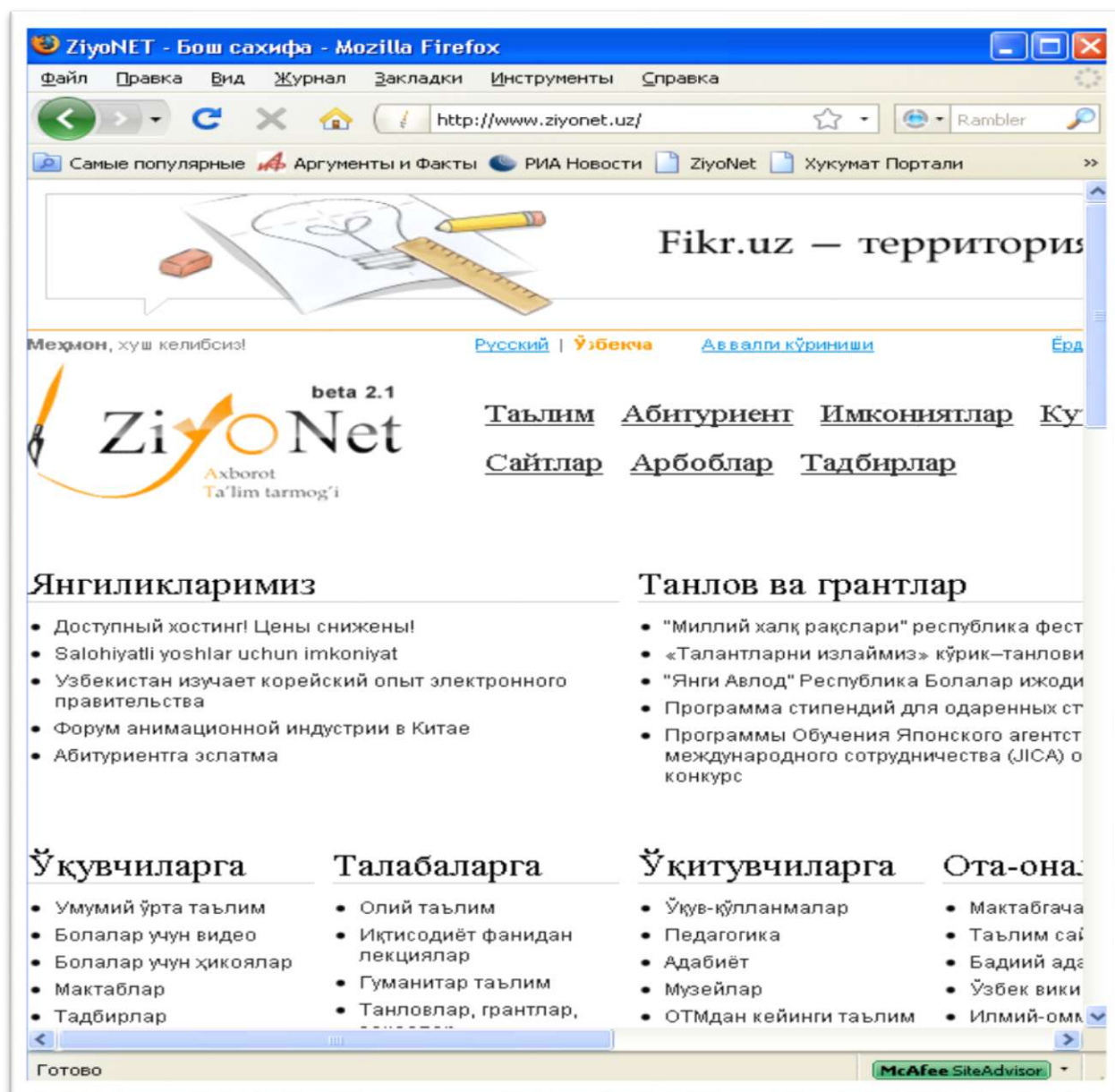
I. Ziyonet veb saytiga kirish:

1. Pusk msennosidan **Internet Explorer** dasturini ishga tushiring.

2. Adres nomli darchada <http://www.ziyonet.uz> ni ёzing va klaviaturadan Enter klavishini bosing. Natijada 1-rasmda keltirilgan Veb-sayt sahifasi kompiuter ekraniga yuklanadi.

II. Google qidiruv tizimini yuklash:

1. Pusk msennosidan **Internet Explorer** dasturini ishga tushiring.

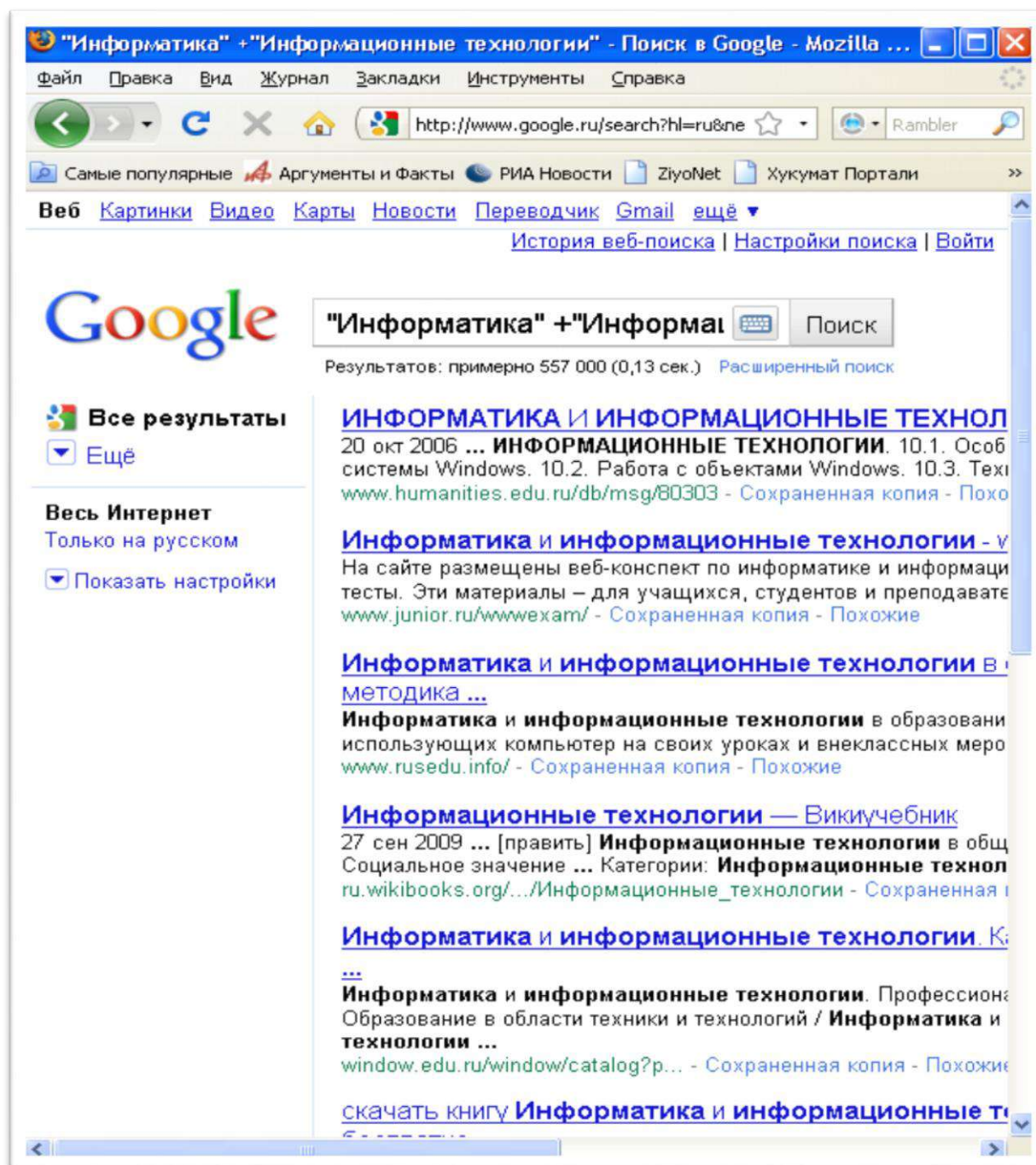
2. Adres nomli darchada <http://www.google.com> ni ëzing va klaviaturadan Enter klavishini bosing.

14.1.1-rasm. <http://www.ziynet.uz> axborot, ta'lim tarmog'ini veb saytini bosh sahifasi ko'rinishi.

14.1.4-vazifa.

I. <http://www.ziynet.uz> axborot, ta'lim tarmog'ini veb saytini bosh sahifasini yuklang.

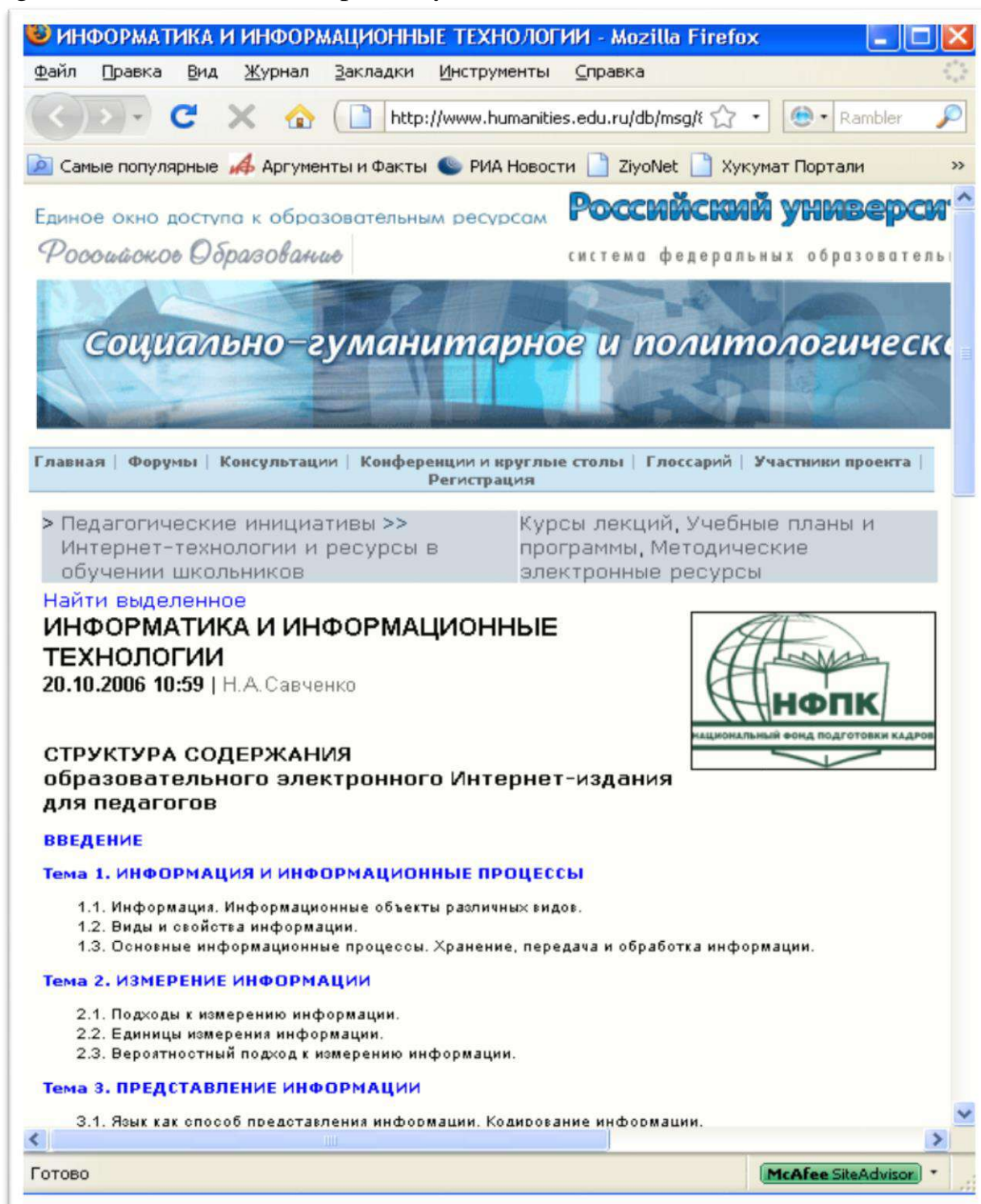
II. **Internet Explorer** brauzeri **Google** qidiruv tizimi ërdamida "Informatika"+"Информационные технологии" nomli qidiruvni amalga oshiring. Birorta veb-saytni oching.

22.1.2-rasm. **Google** qidiruv tizimini oynasini ko'rinishi.

Келтирилаётган 22.1.2-расмда **Google** qidiruv tizimini **Poisk** (Qidiruv) maydoniga “Информатика “+”Информационные технологии” ni ёзиб **Poisk** tugmasi bosilgandan so‘ng topilgan veb-saytlar ro‘yxati keltirilgan. Shu ishni Siz ham bajarib ko‘ring.

Google qidiruv tizimini “Информатика”+”Информационные технологии” nomli qidiruv ro‘yxatidan ixtiёriy, masalan <http://humanities.edu.ru> nomli veb saytni tanlang va klaviaturadan Enter klavishini bosing. Natijada shu veb-saytga tegishli bosh veb-sahifa kompyuter oynasida ochiladi .

14.1.3-rasm. <http://humanities.edu.ru> nomli veb saytni qidiruv bo'yicha topilgan "Informatika i informatsionnye texnologii" veb-sahifasini ko'rinishi.

Savchenko N.A. Informatika i informatsionnye texnologii.

<http://www.humanities.edu.ru/db/msg/>

14.1.5-vazifa. Internet Explorer brauzeri axborot qidiruvini amalga oshirish va ma'lumotlarni kompyuterda saqlash tushunchalarini tasniflang

14.1.6-vazifa. Quyidagi portal va veb-saytlarga kiring

- 1) <http://www.gov.uz>- O'zbekiston Respublikasi hukumati portali.
- 2) <http://www.ziynet.uz>- axborot resurslari
- 3) <http://www.ziyo.edu.uz>- OO'MT Vazirligi Veb-sayti
- 4) <http://www.tsue.fan.uz> - TDIU Veb - sayti
- 5) <http://www.uzinfocom.uz/lang/uzb-> «GyaShtamSuu» kompyuter va Axborot Texnologiyalarini Rivojlantirish va Joriy E'tish Markazi ko'magida ishlab chiqilgan sayt.

6) http://vit.iatp.bu/software/s2_0.htm - «Tizimli dasturiy ta'minot» mavzusi bo'yicha elektron qurilma.

7) <http://www.compress.ru/temp/3295/index.htm> -Fromt Page dasturida Veb – sahifalarini hosil qilish texnologiyalari.

8) [http:// ictcouncil.gov.uz](http://ictcouncil.gov.uz) – Kompyuterlashtirishni rivojlantirish bo'yicha Vazirlar mahkamasi muvofiqlashtiruvchi Kengashining sayti

9) Savchenko N.A. Informatika i informatsionnye texnologii.

<http://www.humanities.edu.ru/db/msg/>

Ko'rsatma. <http://search.re.uz> –O'zbekistoning axborotlarni izlab topish tizimi.

14.1.7-vazifa.

Internet Explorer brauzerida <http://www.google.com> qidiruv tizimi bilan o'qi'tgan fanlar nomi bo'yicha qidiruvni amalga oshiring, kerakli veb-saytlarni nomini kelting va ulardagi veb-sahifalarni kompyuter xotirasiga ezing.

14.1.8-vazifa.

Internet Explorer brauzerida <http://www.ziynet.uz> axborot, ta'lim tarmog'ini veb saytni yuklang. Veb sayt qidiruv tizimi bilan o'qi'tgan fanlar nomi bo'yicha qidiruvni amalga oshiring, kerakli veb-saytlarni nomini kelting va ulardagi veb-sahifalarni kompyuter xotirasiga ezing.